

Exploring the Lived Experiences of Employed Iranian Women in Voluntary Childlessness

Marziyeh Sadat Rouholamini¹, Abdolrahim Kasaei Esfahani², Saba Ahmadi³

1. PhD Candidate in Counseling, Department of Counseling, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Kharazmi, Karaj, Iran. E-mail: rouholamini.m@gmail.com
2. Assistant Professor, Department of Counseling, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Kharazmi, Karaj, Iran. E-mail: rkasae82@khu.ac.ir
3. Associate Professor, Department of Counseling, Faculty of Psychology and Educational Sciences, University of Kharazmi, Karaj, Iran. E-mail: saba.ahmadi@khu.ac.ir

ARTICLE INFO

Article type:

Research Article

Article history:

Received 06 August 2025

Received in revised form 09 February 2026

Accepted 18 May 2026

Published Online 23 August 2026

Keywords:

voluntary childlessness,
lived experience,
women.

ABSTRACT

Background: Voluntary childlessness among employed Iranian women has emerged as a relatively new phenomenon resulting from the interaction of individual, occupational, and structural-cultural factors, and is closely linked to how women experience and redefine gender roles and personal identity. Within the context of dominant social norms, this phenomenon generates diverse subjective meanings and social consequences for employed women. Nevertheless, there remains a significant gap in the literature regarding an in-depth exploration of these women's lived experiences.

Aims: This study aimed to explore the lived experiences of employed Iranian women who have consciously chosen voluntary childlessness.

Methods: This qualitative study adopted a phenomenological approach. The study population consisted of employed Iranian women who experienced voluntary childlessness as an informed and deliberate choice. Participants were selected through purposive sampling. Data were collected via in-depth semi-structured interviews and analyzed using NVivo software through initial coding, extraction of main themes, and interpretive data analysis.

Results: The findings indicated that voluntary childlessness among employed Iranian women is a multidimensional and process-oriented phenomenon that either represents a stable decision formed prior to marriage or emerges gradually through life experiences, marital relationships, and critical events. Spousal agreement played a key role in reinforcing this decision, whereas spousal opposition transformed childlessness into a source of marital tension. Voluntarily childless women experienced substantial social and familial pressures and employed conscious coping strategies to maintain autonomy and psychological well-being. This decision was also associated with changes in social relationships, proactive planning for aging without reliance on children, and a redefinition of feminine identity beyond motherhood. Additionally, preventing the intergenerational transmission of psychological or biological suffering and rational evaluations of economic pressures and life realities contributed to the decision to remain childfree. Ultimately, for many women, voluntary childlessness was accompanied by feelings of freedom, personal and professional growth, and increased marital satisfaction.

Conclusion: The findings provide a foundation for the development of supportive policies and counseling interventions aimed at reducing the negative effects of stigma and social pressure. By proposing a comprehensive conceptual framework, this study offers practical implications for improving individual and family counseling processes in support of women's diverse life choices.

Citation: Rouholamini, M.S., Kasaei Esfahani, A., & Ahmadi, S. (2026). Exploring the lived experiences of employed Iranian women in voluntary childlessness. *Journal of Psychological Science*, 25(162), 1-15. [10.66224/jps.25.162.5](https://doi.org/10.66224/jps.25.162.5)

Journal of Psychological Science, Vol. 25, No. 162, 2026

© The Author(s). DOI: [10.66224/jps.25.162.5](https://doi.org/10.66224/jps.25.162.5)

✉ **Corresponding Author:** Abdolrahim Kasaei Esfahani, Assistant Professor, Department of Counseling, Faculty of Psychology and Educational Sciences University of Kharazmi, Karaj, Iran.
E-mail: rkasae82@khu.ac.ir, Tel: (+98)9133006617

Extended Abstract

Introduction

Recent social, cultural, and economic transformations have challenged traditional family structures and led to a redefinition of gender roles, particularly motherhood, in women's lives (Olalde-Mateo et al., 2024; Zhang & Zhou, 2024). Within this context, voluntary childlessness has increasingly emerged as a salient manifestation of changing lifestyles and value systems. Rather than representing a purely individual or impulsive decision, voluntary childlessness constitutes a multilayered process shaped by the interaction of social, psychological, cultural, and economic factors (Guny et al., 2022; Tóth et al., 2023). This choice often reflects women's profound reassessment of life trajectories, priorities, and subjective definitions of personal fulfillment (Ahmadi et al., 2019).

Beyond a mere withdrawal from the maternal role, voluntary childlessness can be understood as a form of meaning reconstruction related to personal identity and life projects, and as an active response to socially institutionalized expectations (Shapiro, 2014). This decision is closely associated with notions of personal autonomy, control over one's life, and the preservation of psychological well-being, and typically develops through lived experiences, internal conflicts, and gradual evaluative processes (Galsangjigmed & Sekiguchi, 2023; Sazma et al., 2025). From this perspective, voluntary childlessness cannot be adequately explained solely through rational choice or cost-benefit analyses, but rather requires attention to women's subjective meanings and lived experiences (Rojas-Betancourt et al., 2023). In the Iranian sociocultural context, voluntary childlessness carries significant social consequences, as motherhood holds a highly valued normative and moral status, and childless women frequently encounter stigma and negative social judgments (Baghi, 2023; Jamshidi-Mansh et al., 2025). Concurrently, declining fertility rates, economic

pressures, working conditions, and marital satisfaction have been identified as influential factors in the growing prevalence of voluntary childlessness, particularly among educated and employed women (Statistical Center of Iran, 2022; Pourakbaran & Amin Yazdi, 2015; Bagheri-Fam et al., 2024). Nevertheless, domestic research has predominantly focused on quantitative and demographic indicators, leaving the lived experiences and meaning-making processes of employed Iranian women in relation to voluntary childlessness largely underexplored.

Method

This study adopted a qualitative approach within the framework of descriptive phenomenology, aiming to explore and describe the lived experiences of employed Iranian women who have chosen voluntary childlessness. The study population consisted of employed women residing in urban areas of Iran who had made a conscious and stable decision not to have children and had no intention of childbearing in the future. Participants were identified through professional networks, social connections, and purposive referrals, and selected using purposive sampling. The sample included 14 employed women aged 30 to 45 years, all of whom had decided to remain childless at least five years prior to participation, as an indicator of the stability of this choice. Sampling and data collection continued until theoretical saturation was reached. In line with the recommendation of Saunders et al. (2023), three additional interviews were conducted after initial saturation to ensure data adequacy. The continued emergence of repetitive data beyond the saturation point was considered evidence of sufficient sample size and the trustworthiness of the sampling and analytic processes.

Data were collected through interviews conducted in two stages. In the first stage, in-depth structured interviews based on the MSCi framework were used to examine the role of occupational experiences, working conditions, personal values, and social contexts in women's decisions regarding voluntary

childlessness. In the second stage, brief semi-structured follow-up interviews were conducted to clarify responses and enrich the initial data. All interviews were audio-recorded with informed consent and fully transcribed verbatim. Data analysis was conducted concurrently with data collection using Colaizzi's method, a systematic approach designed for descriptive phenomenological research, encompassing repeated readings of transcripts, extraction of significant statements, formulation of meanings, and clustering of themes. The processes of coding, data organization, and theme development were facilitated using NVivo qualitative data analysis software, enhancing the rigor and coherence of the analysis.

Results

The analysis of demographic data indicated that the participants consisted of 14 employed women with a mean age of 37 years (range: 30–45 years). Most participants had more than 10 years of work experience and held a master's degree or higher, reflecting a relatively stable professional status. On average, seven years had elapsed since the decision to remain childfree was made (range: 5–12 years), indicating the stability and consolidation of this choice over time. Using a descriptive phenomenological approach and following Colaizzi's seven-step method, data analysis yielded 377 initial meaning units, which were subsequently organized into 32 subthemes and 13 main themes. These themes reflect a multidimensional and dynamic experience of voluntary childlessness shaped by the interaction of individual, occupational, relational, and social factors, and together provide a coherent representation of the lived meaning of this choice among employed Iranian women.

The analysis yielded 13 main themes that reflect the lived experiences of employed Iranian women in the process of deciding to remain voluntarily childless. The findings indicate that for some women, childlessness represented a stable and identity-based choice formed prior to marriage and maintained

independently of situational factors, whereas for others, it emerged gradually through lived experiences, marital dynamics, and the reassessment of life priorities. Spousal agreement played a decisive role in this process, as shared perspectives facilitated the consolidation of the decision and enhanced psychological well-being, while spousal disagreement transformed childlessness into a source of emotional tension and relational conflict.

The findings further revealed that voluntarily childless women encountered substantial social pressure, stigma, and diverse reactions from both their families of origin and their spouses' families, prompting the adoption of conscious coping strategies to preserve autonomy and psychological balance. This choice also influenced women's social relationships, often leading to a gradual distancing from friends with children and the formation of new, like-minded social networks. Participants actively planned for aging without reliance on children, redefined feminine identity beyond motherhood, and framed childlessness as a responsible choice aimed at preventing the intergenerational transmission of suffering. Rational evaluations of economic, occupational, and psychological conditions also contributed to this decision. Ultimately, many women experienced voluntary childlessness as a source of freedom, personal and professional growth, and enhanced marital satisfaction rather than as a sense of loss.

Conclusion

The aim of this study was to explore the lived experiences of employed Iranian women in the process of deciding to remain voluntarily childless and to elucidate the psychological, relational, social, and identity-related dimensions of this choice within the Iranian cultural context. The findings indicate that voluntary childlessness is a multilayered and context-dependent phenomenon that cannot be reduced to purely economic or individualistic explanations. For some participants, childlessness constituted a stable and early-formed life choice, while for others it

emerged through a gradual, reflective, and experience-based process, consistent with the findings of Baghi (2023) and Ahmadi et al. (2019). This pattern aligns with the concept of reflexive agency, highlighting women's active and ongoing role in reassessing life trajectories, identity, and future orientations.

At the relational level, the findings revealed that marital relationship quality and value-based spousal agreement play a decisive role in shaping women's psychological experiences of childlessness. Spousal alignment was associated with increased intimacy and marital satisfaction, whereas misalignment transformed childlessness into a source of emotional tension and relational conflict (Bagheri Kham et al., 2024). At the same time, pressure from extended families within the Iranian sociocultural context rendered such agreements more fragile. Participants also reported extensive social pressure, moral judgment, and stigmatization, a pattern consistent with social labeling theory and previous studies (Jamshidi-Mansh et al., 2025; Tóth et al., 2023). Reactions from both families of origin and spouses' families—ranging from strong opposition to gradual acceptance—significantly shaped women's emotional experiences and often necessitated the redefinition of family boundaries (Afshani et al., 2022; Foroutan & Bijani, 2021).

The findings further demonstrated that participants redefined feminine identity beyond motherhood, conceptualizing womanhood as a multidimensional and culturally constructed phenomenon rather than a biologically prescribed role. This result is consistent with social constructionist perspectives on gender and aligns with studies by Olalde-Mateo et al. (2024) and Zhang and Zhou (2024). Voluntary childlessness was associated with dual outcomes: while it fostered feelings of autonomy, personal growth, and life satisfaction, it could also lead to loneliness and psychological strain in the absence of adequate social support (Stenke et al., 2020; Borimnejad et al., 2024). Overall, the findings suggest that voluntary

childlessness among employed Iranian women represents a conscious, identity-based, and contextually embedded form of agency emerging at the intersection of individual choice, marital relationships, family structures, and cultural norms. These results underscore the need for cultural, educational, and organizational policy reforms that recognize reproductive diversity and respect women's lived experiences.

Ethical Considerations

Compliance with ethical guidelines: This article is derived from the first author's doctoral dissertation in Counseling at Kharazmi University. In order to maintain the observance of ethical principles in this study, an attempt was made to collect information after obtaining the consent of the participants. Participants were also reassured about the confidentiality of the protection of personal information and the presentation of results without mentioning the names and details of the identity of individuals

Funding: This study was conducted as a PhD thesis with no financial support.

Authors' contribution: The first author was the senior author, the second were the supervisors and the third was the advisors.

Conflict of interest: the authors declare no conflict of interest for this study.

Acknowledgments: The authors hereby express their sincere appreciation and gratitude to the participants who took part in this study.

واکاوی تجربه زیسته زنان شاغل ایرانی در بی فرزندی اختیاری

مرضیه سادات روح الامینی^۱، عبدالرحیم کسایی اصفهانی^۲، صبا احمدی^۳

۱. دانشجوی دکتری مشاوره، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، کرج، ایران. رایانامه: rouholamini.m@gmail.com

۲. استادیار، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، کرج، ایران. رایانامه: rkasae82@khu.ac.ir

۳. دانشیار، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، کرج، ایران. رایانامه: saba.ahmadi@khu.ac.ir

چکیده

مشخصات مقاله

نوع مقاله:

پژوهشی

تاریخچه مقاله:

دریافت: ۱۴۰۴/۰۵/۱۵

بازنگری: ۱۴۰۴/۱۱/۲۰

پذیرش: ۱۴۰۵/۰۲/۲۸

انتشار برخط: ۱۴۰۵/۰۶/۰۱

کلیدواژه‌ها:

بی فرزندی ارادی،

تجربه زیسته،

زنان.

زمینه: بی فرزندی اختیاری در میان زنان شاغل ایرانی به عنوان پدیده‌ای نوظهور، حاصل برهم کنش عوامل فردی، شغلی و ساختاری-فرهنگی

است و با نحوه تجربه و بازتعریف نقش‌های جنسیتی و هویتی آنان پیوند دارد. این پدیده در بستر هنجارهای اجتماعی مسلط، معانی و پیامدهای ذهنی و اجتماعی متفاوتی برای زنان شاغل ایجاد می‌کند. با این حال، خلأ معناداری در واکاوی تجربه زیسته این زنان وجود دارد.

هدف: این پژوهش با هدف بررسی تجربه زیسته زنان شاغل ایرانی در بی فرزندی ارادی انجام شد.

روش: این پژوهش با رویکرد کیفی و با استفاده از روش پدیدارشناسی توصیفی انجام شد. جامعه پژوهش را زنان شاغل ایرانی تشکیل دادند که بی فرزندی اختیاری را به عنوان انتخابی آگاهانه تجربه کرده‌اند و نمونه‌ها به صورت هدفمند انتخاب شدند. داده‌ها از طریق مصاحبه‌های عمیق نیمه ساختاریافته گردآوری و با بهره‌گیری از نرم‌افزار NVivo، از طریق کدگذاری اولیه، استخراج تم‌های اصلی و تحلیل تفسیری داده‌ها مورد تحلیل قرار گرفتند.

یافته‌ها: یافته‌های پژوهش نشان داد تصمیم به بی فرزندی ارادی در میان زنان شاغل ایرانی پدیده‌ای چندبعدی و فرایندی است که با به صورت پایدار از سال‌های پیش از ازدواج وجود داشته یا در جریان زندگی، روابط زوجی و تجربه‌های بحرانی به تدریج شکل گرفته است. توافق زوجی نقش مهمی در تقویت این تصمیم داشته، در حالی که مخالفت همسر آن را به منبع تنش زناشویی تبدیل کرده است. زنان بی فرزندی ارادی با فشارهای اجتماعی و خانوادگی گسترده مواجه بوده و از راهبردهای مقابله‌ای آگاهانه برای حفظ استقلال خود استفاده کرده‌اند. این تصمیم با تغییر در روابط اجتماعی، برنامه‌ریزی فعال برای سالمندی بدون تکیه بر فرزند و بازتعریف هویت زنانه فراتر از نقش مادری همراه بوده است. همچنین پیشگیری از انتقال رنج به نسل بعد و ارزیابی منطقی فشارهای اقتصادی و واقعیت‌های زندگی در انتخاب بی فرزندی نقش داشته‌اند. در نهایت، بی فرزندی برای بسیاری از زنان با احساس آزادی، رشد فردی و حرفه‌ای و افزایش رضایت رابطه زوجی همراه بوده است.

نتیجه‌گیری: نتایج ارائه شده می‌تواند مبنایی برای تدوین سیاست‌های حمایتی و مداخلات مشاوره‌ای جهت کاهش اثرات منفی استیگما و فشارهای اجتماعی باشد. این پژوهش با ارائه مدل مفهومی جامع، راهکارهایی جهت بهبود فرآیندهای مشاوره فردی و خانواده در حوزه حمایت از انتخاب‌های زندگی زنان ارائه می‌دهد.

استناد: روح الامینی، مرضیه سادات؛ کسایی اصفهانی، عبدالرحیم؛ و احمدی، صبا (۱۴۰۵). واکاوی تجربه زیسته زنان شاغل ایرانی در بی فرزندی اختیاری. *مجله علوم روانشناختی*، دوره ۲۵، شماره ۱، ۱۵-۱.

مجله علوم روانشناختی، دوره ۲۵، شماره ۱، ۱۴۰۵. DOI: 10.66224/jps.25.162.5

© نویسنده‌گان.

✉ نویسنده مسئول: عبدالرحیم کسایی اصفهانی، استادیار، گروه مشاوره، دانشکده روانشناسی و علوم تربیتی، دانشگاه خوارزمی، کرج، ایران. رایانامه: rkasae82@khu.ac.ir

تلفن: ۰۹۱۳۳۰۰۶۶۱۷

مقدمه

تحولات اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی دهه‌های اخیر، بنیان‌های سنتی خانواده را با چالش‌های جدی مواجه ساخته و موجب بازتعریف مفاهیم هویتی، به‌ویژه نقش مادری در زندگی زنان شده است (اولاده-ماتیو و همکاران، ۲۰۲۴). افزایش سطح تحصیلات، گسترش فرصت‌های شغلی و دستیابی زنان به استقلال اقتصادی، امکان انتخاب‌هایی را فراهم کرده است که در مواردی با هنجارهای پیشین و الگوهای مسلط خانوادگی در تضاد قرار می‌گیرند (ژانگ و ژو، ۲۰۲۴). در این میان، پدیده بی‌فرزندگی ارادی^۱ یا تصمیم آگاهانه برای نداشتن فرزند، به‌عنوان یکی از نمودهای بارز تغییر در سبک زندگی، نظام ارزش‌ها و اولویت‌های فردی، در سال‌های اخیر در حال گسترش است (گونی و همکاران، ۲۰۲۲). بی‌فرزندگی ارادی، برخلاف برداشت‌های ساده‌انگارانه، صرفاً یک تصمیم فردی یا واکنشی آنی نیست، بلکه فرایندی چندلایه و پیچیده است که تحت تأثیر عوامل اجتماعی، روان‌شناختی، فرهنگی و اقتصادی شکل می‌گیرد (توری و همکاران، ۲۰۲۳). این انتخاب اغلب در بستر تعامل میان ساختارهای اجتماعی و تجربه‌های فردی معنا می‌یابد و می‌تواند بازتاب‌دهنده بازنگری عمیق زنان در مورد مسیر زندگی، اولویت‌ها و تعریف رضایت شخصی باشد (احمدی و همکاران، ۲۰۱۹).

از این منظر، بی‌فرزندگی ارادی تنها کناره‌گیری از ایفای نقش مادری محسوب نمی‌شود، بلکه می‌تواند بیانگر نوعی بازسازی معنایی از زندگی، هویت فردی و پروژه زیستن باشد (شاپیرو، ۲۰۱۴). زنان در فرآیند این انتخاب، با بازاندیشی در نقش‌های سنتی، ارزش‌های خانوادگی و انتظارات اجتماعی مواجه می‌شوند و تلاش می‌کنند تعریفی متفاوت از خود، موفقیت و رضایت ارائه دهند. این انتخاب اغلب با مفاهیمی چون خودمختاری فردی^۲، کنترل بر زندگی شخصی، حفظ سلامت روانی و اولویت‌دادن به رضایت درونی پیوند خورده است (گالسانجیگمد و سکیگوچی، ۲۰۲۳). در این تقاطع، مفهوم «مادری نکردن» نه به‌عنوان امتناع صرف، بلکه به‌مثابه شکلی از کنش فعال در برابر انتظارات تثبیت‌شده اجتماعی قابل فهم است. تصمیم به بی‌فرزندگی برای بسیاری از زنان، حاصل مجموعه‌ای از تجربه‌های زیسته، تعارض‌ها و ارزیابی‌های درونی است که در بستر زمان شکل

گرفته‌اند (سازما و همکاران، ۲۰۲۵). از این رو، این پدیده را نمی‌توان صرفاً بر پایه منطق عقلانی یا محاسبه هزینه-فایده توضیح داد، بلکه باید آن را در پیوند با معانی ذهنی و تجربه‌های شخصی زنان تحلیل کرد (روجاس بتانکور و همکاران، ۲۰۲۳).

در عین حال، انتخاب بی‌فرزندگی در جامعه‌ای مانند ایران، انتخابی خنثی و بدون پیامد اجتماعی نیست. در بافت فرهنگی‌ای که نقش مادری از جایگاه ارزشی، دینی و هنجاری بالایی برخوردار است، زنانی که تصمیم به نداشتن فرزند می‌گیرند، اغلب با استیگماهای اجتماعی^۳ و قضاوت‌های منفی مواجه می‌شوند (بگی، ۱۴۰۲). برجسب‌هایی نظیر «خودخواهی»، «ناقص بودن» یا «سردی عاطفی» می‌تواند فشار روانی قابل توجهی بر این زنان وارد کرده و روابط خانوادگی و اجتماعی آنان را تحت تأثیر قرار دهد (جمشیدی‌منش و همکاران، ۲۰۲۵). با وجود طرح این موضوع در برخی مطالعات داخلی، تحلیل عمیق و چندبعدی تجربه زیسته زنان در مواجهه با این استیگماها همچنان در ادبیات پژوهشی ایران با خلأ مواجه است.

از منظر روان‌شناختی، تجربه زیسته زنان بی‌فرزند اغلب با احساس فشار، تعارض در نقش‌ها^۴ و چالش‌های هویتی همراه است. فشارهای محیط‌های کاری، ساعات کاری طولانی، انتظارات سازمانی و نبود حمایت‌های ساختاری، سلامت روانی این زنان را تهدید می‌کند (استنکه و همکاران، ۲۰۲۰). در چنین شرایطی، بی‌فرزندگی می‌تواند به‌عنوان راهبردی برای حفظ تعادل روانی، استقلال فردی و خودکارآمدی^۵ در نظر گرفته شود و نوعی مقاومت در برابر ازخودبیگانگی روانی و اجبارهای ساختاری تلقی گردد (بهبودی و همکاران، ۲۰۱۵). در سطح کلان، کاهش نرخ باروری در ایران و سایر کشورها هم‌زمان با تحولات اجتماعی و اقتصادی، زمینه‌ساز ظهور و گسترش پدیده بی‌فرزندگی ارادی شده است. گزارش‌های رسمی و داده‌های آماری نشان می‌دهند که تمایل به فرزندآوری در سال‌های اخیر روندی کاهشی داشته و این کاهش به‌ویژه در میان زنان تحصیل‌کرده و شاغل برجسته‌تر است (درگاه ملی آمار ایران، ۱۴۰۱؛ نژاددادگر و همکاران، ۲۰۲۵). پژوهش‌ها عواملی نظیر فشارهای اقتصادی، افزایش هزینه‌های زندگی، ناپایداری شغلی و دشواری ایجاد تعادل میان شغل و خانواده را از

4. Role Conflict

5. Self-efficacy

1. Voluntary Childlessness

2. Individual Autonomy

3. Social Stigma

مهم‌ترین متغیرهای مؤثر بر بی‌فرزندگی معرفی کرده‌اند (زارعی پور و همکاران، ۲۰۲۵؛ بوریم نژاد و همکاران، ۲۰۲۴).

با این حال، بی‌فرزندگی ارادی را نمی‌توان صرفاً واکنشی به شرایط اقتصادی تلقی کرد. مطالعات نشان می‌دهند که این پدیده حاصل ترکیبی از منطق اقتصادی، ادراک‌های روان‌شناختی، بازتاب‌های فرهنگی و ارزیابی مجدد از رضایت درونی و کیفیت زندگی است (صفدری دهچم و همکاران، ۲۰۲۳). رضایت زناشویی و شرایط کاری نیز از عوامل مهم و تأثیرگذار در این زمینه به‌شمار می‌روند. پژوهش‌ها حاکی از آن است که زنانی که در محیط‌های کاری پرتنش فعالیت می‌کنند یا از حمایت عاطفی کافی در روابط زناشویی برخوردار نیستند، بیشتر به سوی انتخاب زندگی بدون فرزند گرایش دارند (پوراکیان و یزدی، ۱۳۹۴؛ باقری‌فام و همکاران، ۱۴۰۳). در سطح بین‌المللی، مطالعات متعددی به نقش رشد ارزش‌های فردگرایانه^۱ و بازتعریف نقش‌های خانوادگی در گسترش بی‌فرزندگی ارادی اشاره کرده‌اند (هگلاند و هلدینگسون، ۲۰۲۳). با این حال، بخش عمده این پژوهش‌ها در جوامع غربی انجام شده‌اند و زمینه فرهنگی، اجتماعی و ارزشی ایران به‌ندرت در تحلیل‌های کیفی عمیق مورد توجه قرار گرفته است. در مقابل، مطالعات داخلی نیز عمدتاً بر داده‌های آماری، شاخص‌های جمعیت‌شناختی یا عوامل اقتصادی تمرکز داشته‌اند و کمتر به تجربه درونی، معناپردازی و فرآیند هویت‌یابی زنان پرداخته‌اند (افشانی و همکاران، ۱۴۰۱؛ فروتن و همکاران، ۱۴۰۰).

بررسی انتقادی ادبیات پژوهش نشان می‌دهد که اگرچه بی‌فرزندگی ارادی به‌عنوان یک پدیده اجتماعی در حال گسترش شناسایی شده است، اما فهم عمیق تجربه زیسته زنان شاغل ایرانی، چگونگی معنا دادن آنان به این انتخاب و مواجهه‌شان با فشارهای ساختاری و فرهنگی، همچنان مغفول مانده است. این خلأ پژوهشی، ضرورت انجام مطالعاتی را برجسته می‌سازد که بتوانند فراتر از توصیف‌های کمی، به لایه‌های معنایی، عاطفی و هویتی این پدیده نفوذ کنند. بر این اساس، مسئله اصلی پژوهش حاضر، فهم و تبیین تجربه زیسته زنان شاغل ایرانی در مواجهه با انتخاب بی‌فرزندگی ارادی است؛ تجربه‌ای که در تقاطع ساختارهای اجتماعی، فشارهای فرهنگی، شرایط اقتصادی و کنش فردی شکل می‌گیرد؛ بنابراین پژوهش حاضر با

^۱. Individualism

هدف پاسخگویی به این سوال انجام شد که زنان شاغل ایرانی چگونه تجربه زیسته خود از انتخاب بی‌فرزندگی ارادی را معنا می‌کنند؟

روش

(الف) طرح پژوهش و شرکت‌کنندگان

پژوهش حاضر با رویکرد کیفی و در چارچوب پدیدارشناسی توصیفی انجام شده است. هدف این رویکرد، فهم و توصیف تجربه زیسته زنان شاغل ایرانی از انتخاب بی‌فرزندگی ارادی و کشف مضامین اصلی نهفته در روایت‌های آنان است. این نوع طراحی پژوهش، امکان تمرکز بر معانی ذهنی، تجربه‌های درونی و ادراک مشارکت‌کنندگان را فراهم می‌سازد. جامعه پژوهش حاضر را زنان شاغل ساکن مناطق شهری ایران تشکیل می‌دهند که به‌صورت آگاهانه و پایدار تصمیم به بی‌فرزندگی اتخاذ کرده‌اند و قصدی برای فرزندآوری در آینده ندارند. در مرحله شناسایی مشارکت‌کنندگان، زنانی که در فضاهای حرفه‌ای یا در تعاملات اولیه، تصمیم خود مبنی بر نداشتن فرزند را به‌طور صریح مطرح کرده بودند، از طریق شبکه‌های شغلی، ارتباطات اجتماعی و معرفی‌های هدفمند شناسایی شدند. با توجه به رویکرد کیفی پژوهش و به‌منظور دستیابی به داده‌های عمیق و معنادار، مشارکت‌کنندگان به‌روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. نمونه پژوهش متشکل از ۱۴ زن شاغل در بازه سنی ۳۰ تا ۴۵ سال بود که واجد ملاک‌های ورود شامل اشتغال فعال، نداشتن فرزند، اتخاذ آگاهانه تصمیم به بی‌فرزندگی و تمایل به مشارکت در مصاحبه‌های عمیق بودند؛ همچنین گذشت حداقل پنج سال از زمان اتخاذ این تصمیم به‌عنوان شاخصی برای تثبیت انتخاب بی‌فرزندگی در نظر گرفته شد. فرایند نمونه‌گیری و انجام مصاحبه‌ها تا دستیابی به اشباع نظری ادامه یافت؛ به این معنا که داده‌های جدید منجر به تولید مفاهیم یا مضامین تازه نشد و اطلاعات به سطح تکرار رسید. مطابق پیشنهاد ساندروز و همکاران (۲۰۲۳)، پس از دستیابی اولیه به اشباع، برای اطمینان از کفایت داده‌ها، با سه مشارکت‌کننده دیگر نیز مصاحبه انجام شد. با وجود آنکه اشباع نظری از دیدگاه استراوس و کوربین فرایندی بالقوه پایان‌ناپذیر تلقی می‌شود، در این پژوهش تداوم ورود داده‌های تکراری پس از نقطه اشباع به‌عنوان شهادتی بر کفایت حجم نمونه و اعتمادپذیری فرایند نمونه‌گیری و تحلیل داده‌ها در نظر گرفته شد.

(ب) ابزار

ابزار اصلی گردآوری داده‌ها در این پژوهش، مصاحبه بود که در دو مرحله و با دو قالب متفاوت اجرا شد. در مرحله نخست، مصاحبه‌ای عمیق و ساختارمند مبتنی بر روش MSCI^۱ انجام گرفت. MSCI یک چارچوب روایی-سازه‌گرایانه در حوزه مطالعات شغلی است که بر شناسایی و تحلیل تعامل میان عوامل فردی، شغلی و اجتماعی در شکل‌گیری تصمیمات مهم زندگی تأکید دارد. این روش، مسیر شغلی و انتخاب‌های کلان فرد را به‌عنوان نظامی پویا از تأثیرات متقابل تجربه‌های گذشته، شرایط کنونی و انتظارات آینده در نظر می‌گیرد و امکان بازسازی معانی ذهنی مشارکت‌کنندگان در پیوند با تصمیمات زندگی را فراهم می‌سازد (مک‌ماهون و همکاران، ۲۰۱۵). در این پژوهش، مصاحبه مبتنی بر MSCI با هدف واکاوی نقش تجربه‌های شغلی، شرایط کاری، ارزش‌های فردی و زمینه‌های اجتماعی در تصمیم‌گیری زنان شاغل درباره بی‌فرزندگی ارادی به‌کار گرفته شد. مدت زمان این مصاحبه‌ها به‌طور میانگین بین ۴۵ تا ۹۰ دقیقه بود و به مشارکت‌کنندگان امکان می‌داد روایت‌های خود را به‌صورت منسجم و عمیق بیان کنند. در مرحله دوم، به‌منظور تکمیل داده‌ها و ثبت کلیه جزئیات و ابعاد احتمالی مغفول‌مانده، مصاحبه‌ای نیمه‌ساختاریافته و کوتاه به‌صورت تکمیلی با هر یک از مشارکت‌کنندگان انجام شد. این مصاحبه‌ها با هدف شفاف‌سازی پاسخ‌ها و تعمیق داده‌های حاصل از مصاحبه ساختارمند اولیه طراحی گردید. پس از اتمام مراحل گردآوری داده‌ها، کلیه مصاحبه‌ها با رضایت آگاهانه مشارکت‌کنندگان ضبط و به‌طور کامل پیاده‌سازی شد تا برای تحلیل آماده گردد.

(ج) روش اجرا

پس از انتخاب مشارکت‌کنندگان و اخذ رضایت آگاهانه، مصاحبه‌ها آغاز شد. تمامی مصاحبه‌ها با اجازه مشارکت‌کنندگان ضبط و سپس به‌صورت کامل پیاده‌سازی شد. تحلیل داده‌ها هم‌زمان با گردآوری آن‌ها انجام گرفت؛ به‌طوری‌که پس از هر مصاحبه، فرایند تجزیه و تحلیل آغاز شد و مصاحبه‌ها تا دستیابی به اشباع داده‌ها ادامه یافت. در صورت نیاز به تکمیل یا شفاف‌سازی داده‌ها، اطلاعات تکمیلی از مشارکت‌کنندگان دریافت و به متن مصاحبه‌ها افزوده شد. برای تحلیل داده‌ها از روش کلایزی استفاده شد؛ روشی نظام‌مند و دقیق که برای تحلیل داده‌ها در پژوهش‌های پدیدارشناسی

توصیفی طراحی شده است. این روش شامل هفت گام اصلی از جمله خوانش مکرر متن مصاحبه‌ها، استخراج عبارات معنادار، صورت‌بندی معانی، خوشه‌بندی مضامین، تدوین ساختار موضوعی و توصیف جامع پدیده مورد مطالعه است. به‌کارگیری این روش امکان استخراج مضامین اصلی و بازتاب منسجم تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان را فراهم ساخت. فرایند کدگذاری، سازمان‌دهی داده‌ها و استخراج مضامین با بهره‌گیری از نرم‌افزار تحلیل داده‌های کیفی NVivo انجام شد که امکان مدیریت نظام‌مند داده‌ها و افزایش دقت در تحلیل را فراهم ساخت. به‌کارگیری هم‌زمان روش کلایزی و نرم‌افزار NVivo، استخراج مضامین اصلی و بازتاب منسجم تجربه زیسته مشارکت‌کنندگان را تسهیل کرد.

یافته‌ها

نتایج تحلیل اطلاعات جمعیت‌شناختی نشان داد مشارکت‌کنندگان پژوهش شامل ۱۴ زن شاغل بودند که میانگین سنی آنان ۳۷ سال (حداقل ۳۰ و حداکثر ۴۵ سال) برآورد شد. از نظر وضعیت شغلی، حدود ۶۴ درصد (۹ نفر) دارای بیش از ۱۰ سال سابقه اشتغال و ۳۶ درصد (۵ نفر) دارای ۵ تا ۱۰ سال سابقه کاری بودند که بیانگر تثبیت نسبی موقعیت حرفه‌ای در میان اغلب مشارکت‌کنندگان است. از نظر سطح تحصیلات، ۵۷ درصد (۸ نفر) دارای مدرک کارشناسی ارشد یا بالاتر و ۴۳ درصد (۶ نفر) دارای مدرک کارشناسی بودند. همچنین یافته‌ها نشان داد به‌طور میانگین ۷ سال از زمان اتخاذ تصمیم بی‌فرزندگی در میان مشارکت‌کنندگان گذشته است (دامنه: ۵ تا ۱۲ سال) که حاکی از شکل‌گیری تدریجی و پایدار این انتخاب در مسیر زندگی آنان است. براساس تحلیل داده‌ها با رویکرد پدیدارشناسی توصیفی و طی مراحل هفت‌گانه روش کلایزی، یافته‌های این پژوهش حاصل تحلیل ۱۴ مصاحبه عمیق با زنان شاغل بی‌فرزند ارادی است. در فرآیند تحلیل، در مجموع ۳۷۷ واحد معنایی اولیه از متون مصاحبه‌ها استخراج شد که پس از بازنویسی تحلیلی و سازمان‌دهی مفهومی، در قالب ۳۲ مضمون فرعی و در نهایت ۱۳ مضمون اصلی سامان یافت. این مضامین بازتاب‌دهنده تجربه‌ای چندلایه و پویا از بی‌فرزندگی ارادی هستند که در تقاطع عوامل فردی، شغلی، رابطه‌ای و اجتماعی شکل گرفته است و ساختار نهایی یافته‌ها،

^۱. My System of Career Influences

تصویری منسجم از معنای زیسته این انتخاب در زندگی زنان شاغل ایرانی ارائه می‌دهد. در جدول ۱ مضامین ارائه شده است.

جدول ۱. مضامین اصلی، فرعی و کدهای اولیه

شماره	مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه (نمونه‌های نماینده)
۱	ثبات در تصمیم‌گیری برای بی‌فرزندگی از آغاز مسیر زندگی	ثبات تصمیم بی‌فرزندگی از ابتدای رابطه زناشویی ریشه‌مندی تصمیم بی‌فرزندگی در دوران کودکی و نوجوانی	از همان آغاز زندگی مشترک، خود را در نقش مادر تصور نمی‌کردم احساس بی‌میلی به مادری از سال‌های پیش از ازدواج در من وجود داشت تصمیم به نداشتن فرزند برایم همواره روشن و بدون تردید بوده است
۲	تصمیم‌گیری تدریجی برای بی‌فرزندگی در جریان زندگی، رابطه و تجربه‌های بحرانی	تحول نگرش در بستر تجربه و رابطه تصمیم ناگهانی پس از رویداد تکان‌دهنده تمایل اولیه به والدگری و بازنگری در ادامه مسیر	نگرشم نسبت به فرزندآوری در طول زندگی و تجربه‌ها تغییر کرد پس از مواجهه با یک رویداد بحرانی، تمایلم به مادری به‌طور جدی کاهش یافت در ابتدا به مادر شدن فکر می‌کردم، اما در ادامه مسیر نظرم بازنگری شد
۳	ایفای نقش توافق زوجی در تقویت یا شکل‌گیری تصمیم بی‌فرزندگی	همسویی پایدار زوجین و تأثیر حمایتی آن در تصمیم بی‌فرزندگی فرایند گفت‌وگو و پذیرش تدریجی همسر پس از مخالفت اولیه	همسرم از نظر نگرشی با من در مورد بی‌فرزندگی همسو بود حمایت عاطفی همسرم به من اطمینان بیشتری در تصمیم داد از طریق گفت‌وگو و زمان، به توافق مشترک در این زمینه رسیدیم
۴	بی‌فرزندگی به‌عنوان منبع تنش در رابطه زوجی	تعارض عاطفی و تهدید رابطه به‌دلیل مخالفت همسر با بی‌فرزندگی وجود تعارضات زناشویی ناشی از اختلافات درباره بی‌فرزندگی و تلاش برای بازسازی رابطه	اختلاف نظر درباره فرزندآوری باعث تنش عاطفی در رابطه‌ام شد در مقاطعی احساس کردم رابطه‌ام به دلیل این تصمیم در معرض تهدید است برای حفظ رابطه ناچار به بازاندیشی و گفت‌وگوهای دشوار شدیم
۵	مواجهه با فشارهای اجتماعی و فرهنگی و استراتژی‌های مقابله‌ای زنان بی‌فرزند ارادی	فشار اجتماعی، برجسب‌زنی و عدم پذیرش بی‌فرزندگی در جامعه ایستادگی آگاهانه و مقاومت فعالانه در برابر کلیشه‌ها و باورهای سنتی استفاده از راهبردهای تطبیقی برای حفظ آرامش و استقلال شخصی	در جامعه بارها بابت نداشتن فرزند مورد قضاوت قرار گرفته‌ام احساس می‌کنم بی‌فرزندگی من از سوی دیگران پذیرفته نمی‌شود یاد گرفته‌ام با سکوت، توضیح ندادن یا مقاومت آگاهانه از خودم محافظت کنم
۶	تجربه فشار، مقاومت یا حمایت از سوی خانواده در واکنش به تصمیم بی‌فرزندگی	فشار عاطفی و تعارض شدید با خانواده درباره تصمیم بی‌فرزندگی حمایت روشن و قاطع خانواده از تصمیم بی‌فرزندگی پذیرش تدریجی خانواده پس از مخالفت اولیه	خانواده‌ام نسبت به تصمیم فشار عاطفی زیادی وارد کردند درباره نداشتن فرزند دچار تعارض جدی با خانواده شدم با گذشت زمان، خانواده به‌تدریج تصمیم مرا پذیرفتند
۷	واکنش‌های خانواده همسر نسبت به تصمیم بی‌فرزندگی: از فشار تا پذیرش	فشار خانواده همسر برای تغییر تصمیم حمایت و همراهی خانواده همسر واکنش‌های متناقض و بینابینی خانواده همسر	خانواده همسرم برای تغییر تصمیم اصرار داشتند در برخی مواقع حمایت و در مواقعی مخالفت را تجربه کردم واکنش خانواده همسرم نسبت به بی‌فرزندگی متناقض بود
۸	تغییر در روابط دوستانه و اجتماعی پس از تصمیم بی‌فرزندگی	فاصله‌گیری از دوستان دارای فرزند و احساس تنهایی و ناهماهنگی ایجاد روابط اجتماعی جدید با افراد هم‌فکر	پس از این تصمیم، ارتباطم با برخی دوستان بچه‌دار کمرنگ شد در جمع‌های اجتماعی احساس ناهماهنگی و تنهایی می‌کنم به‌تدریج با افرادی که نگرش مشابه دارند ارتباط گرفتم
۹	برنامه‌ریزی بلندمدت برای دوران سالمندی بدون تکیه بر فرزند	تأمین مالی و اقتصادی برای امنیت و استقلال در سالمندی ساختن روابط عاطفی و اجتماعی جایگزین برای پیشگیری از تنهایی	نگران آینده و دوران سالمندی بدون فرزند هستم سعی کرده‌ام از نظر مالی برای آینده مستقل باشم به ایجاد روابط عاطفی جایگزین برای جلوگیری از تنهایی فکر می‌کنم
۱۰	بازتعریف هویت زنانه فراتر از نقش مادری	بی‌میلی درونی و عدم کشش عاطفی به مادری هویت‌یابی و رضایت در غیاب نقش مادری نقد کلیشه‌های فرهنگی و نگاه منفی به نقش سنتی مادری	زن بودن را محدود به مادر بودن نمی‌دانم بدون داشتن فرزند هم احساس هویت و رضایت دارم نگاه سنتی جامعه به نقش مادری را به چالش می‌کشم
۱۱	انتخاب بی‌فرزندگی برای پیشگیری از انتقال درد به نسل بعد	پیشگیری از انتقال رنج زیستی یا روانی به نسل آینده ترس از تکرار آسیب‌های خانوادگی و انتقال چرخه رنج فشارهای اقتصادی به‌عنوان عامل بازدارنده والدگری	نمی‌خواهم رنج‌های شخصی یا خانوادگی‌ام به نسل بعد منتقل شود از تکرار آسیب‌هایی که خودم تجربه کرده‌ام نگرانم
۱۲	انتخاب بی‌فرزندگی به‌عنوان پاسخی منطقی به فشارها و واقعیت‌های زندگی	مشاهده سختی‌های والدگری در دیگران به‌عنوان عامل بازدارنده تحلیل منطقی و ارزیابی عقلانی شرایط فردی	شرایط اقتصادی و اجتماعی را برای والدگری مناسب نمی‌بینم با نگاه منطقی و واقع‌بینانه تصمیم به نداشتن فرزند گرفتم مشاهده سختی‌های والدگری در دیگران بر تصمیمم اثر گذاشت

شماره	مضمون اصلی	مضامین فرعی	کدهای اولیه (نمونه‌های نماینده)
۱۳	احساس آزادی، رشد حرفه‌ای و رضایت در بی‌انتخاب بی‌فرزندگی	رشد فردی، آزادی و بهره‌مندی از فرصت‌های بیشتر در زندگی بدون فرزند تقویت صمیمیت زوجی در غیاب نقش والدگری	احساس آزادی و اختیار بیشتری در زندگی دارم فرصت بیشتری برای رشد شغلی و فردی تجربه می‌کنم رابطه عاطفی من و همسرم بدون نقش والدگری صمیمانه‌تر شده است

تجربه زیسته زنان شاغل ایرانی در زمینه تصمیم‌گیری برای بی‌فرزندگی ارادی چگونه است؟

تحلیل داده‌ها منجر به استخراج ۱۳ مضمون اصلی شد که هر یک بُعدی از تجربه زیسته زنان در فرایند تصمیم‌گیری برای بی‌فرزندگی ارادی را بازنمایی می‌کند. در ادامه، هر مضمون اصلی به صورت خلاصه تبیین شده و یک نمونه تجربه زیسته به عنوان شاهد ارائه می‌شود.

ثبات در تصمیم‌گیری برای بی‌فرزندگی از آغاز مسیر زندگی

یافته‌ها نشان می‌دهد که برای بخشی از زنان، بی‌فرزندگی انتخابی ریشه‌دار، پایدار و هویت‌محور است که از سال‌های پیش از ازدواج شکل گرفته و در طول زندگی مشترک بدون تزلزل باقی مانده است. این زنان خود را از ابتدا در نقش مادری تعریف نکرده‌اند و بی‌فرزندگی را نه واکنشی به شرایط، بلکه بخشی از نظام ارزشی و سبک زندگی مطلوب خود دانسته‌اند. ثبات این تصمیم در بستر فرهنگی‌ای که مادری را نقش پیش‌فرض زنانه می‌داند، بیانگر عاملیت فردی و انسجام هویتی این گروه از زنان است. من از خیلی قبل‌تر می‌دانستم که مادر شدن برای من نیست و این را همان ابتدای آشنایی به همسرم گفتم. برایم مهم بود که تصمیمم شفاف باشد، چون این انتخاب از روی تردید یا شرایط موقت نبود (مشارکت‌کننده ۳).

تصمیم‌گیری تدریجی برای بی‌فرزندگی در جریان زندگی

در تجربه برخی مشارکت‌کنندگان، تصمیم به بی‌فرزندگی حاصل فرایندی تدریجی و پویا بوده که در بستر تجربه‌های عاطفی، رابطه‌ای و زیسته شکل گرفته است. این زنان در ابتدا ممکن است تمایل یا انتظار ضمنی برای مادر شدن داشته‌اند، اما مواجهه با واقعیت‌های زندگی، کیفیت روابط، فشارهای روانی یا محدودیت‌های فردی، آنان را به بازاندیشی در نقش مادری سوق داده است. در این مسیر، بی‌فرزندگی نتیجه انباشت تجربه و ارزیابی مجدد اولویت‌های زندگی بوده است. اوایل فکر می‌کردم مادر شدن جزو مسیر طبیعی زندگی است، اما هرچه جلوتر رفتم و شرایط واقعی زندگی‌ام را دیدم، کم‌کم فهمیدم این نقش با توان و خواسته‌های من هم‌خوانی ندارد (مشارکت‌کننده ۷).

نقش توافق زوجی در شکل‌گیری یا تثبیت تصمیم بی‌فرزندگی

یافته‌ها نشان می‌دهد که رابطه زوجی و کیفیت گفت‌وگو میان همسران نقش تعیین‌کننده‌ای در تجربه بی‌فرزندگی دارد. در مواردی که همسویی نگرشی یا پذیرش تدریجی همسر وجود داشته، تصمیم به بی‌فرزندگی با آرامش روانی، احساس امنیت و رضایت زناشویی همراه بوده است. این توافق، بی‌فرزندگی را از یک انتخاب فردی به بخشی از سبک زندگی مشترک تبدیل کرده است. ما بارها درباره آینده‌مان صحبت کردیم و به تدریج به یک نگاه مشترک رسیدیم. همین گفت‌وگوها باعث شد این تصمیم برای هر دویمان قابل تحمل و آرامش‌بخش شود (مشارکت‌کننده ۱۱).

بی‌فرزندگی به عنوان منبع تنش در رابطه زوجی

در مقابل، برخی زنان تجربه کرده‌اند که ناهم‌راستایی نگرش‌ها نسبت به فرزندآوری، بی‌فرزندگی را به منبعی از تعارض عاطفی و فشار روانی در رابطه زوجی تبدیل کرده است. در این موارد، اختلاف بر سر والدگری نه تنها به چالش‌های ارتباطی انجامیده، بلکه انسجام رابطه و احساس امنیت هیجانی را نیز تهدید کرده است. اختلاف ما سر بچه‌دار شدن آن‌قدر جدی شد که احساس می‌کردم رابطه‌ام در خطر است. تصمیم من روشن بود، اما همسرم نمی‌توانست با آن کنار بیاید (مشارکت‌کننده ۵).

مواجهه با فشارهای اجتماعی و فرهنگی

اکثر مشارکت‌کنندگان، تجربه فشار اجتماعی، قضاوت و برچسب‌زنی را بخش جدایی‌ناپذیر زیست بی‌فرزندگی توصیف کرده‌اند. در جامعه‌ای که مادری هنجار مسلط زنانه تلقی می‌شود، بی‌فرزندگی اغلب با پرسش، تردید و نگاه منفی مواجه است. زنان برای حفظ آرامش روانی و هویت فردی خود، ناگزیر به اتخاذ راهبردهای مقابله‌ای شده‌اند. تقریباً در هر جمعی باید توضیح می‌دادم چرا بچه ندارم. بعد از مدتی یاد گرفتم خودم را وارد این قضاوت‌ها نکنم و از تصمیمم دفاع نکنم (مشارکت‌کننده ۹).

واکنش خانواده نسبت به تصمیم بی‌فرزندگی

یافته‌ها نشان می‌دهد که خانواده‌ها واکنش‌های متنوعی نسبت به بی‌فرزندگی نشان داده‌اند؛ از فشار عاطفی و مخالفت شدید تا پذیرش یا حمایت تدریجی. این واکنش‌ها نقش مهمی در تجربه هیجانی زنان داشته و در برخی موارد به بازتعریف روابط خانوادگی و مرزهای میان‌نسلی منجر شده است. *اوایل خانواده‌ام به شدت مخالف بودند، اما وقتی دیدند این تصمیم پایدار است و من از زندگی‌ام راضی‌ام، کم‌کم برخوردشان تغییر کرد (مشارکت‌کننده ۲).*

واکنش خانواده همسر نسبت به بی‌فرزندگی

خانواده همسر برای بسیاری از زنان منبع فشار پنهان یا آشکار بوده است. واکنش‌های دوگانه، انتظار تغییر نظر و مداخله‌های غیرمستقیم، تجربه‌ای رایج در روایت‌ها بود که احساس بلاتکلیفی و تنش پنهان ایجاد می‌کرد. *خانواده همسر مستقیم مخالفت نمی‌کردند، اما همیشه منتظر بودند نظرم عوض شود و این انتظار برایم آزاردهنده بود (مشارکت‌کننده ۶).*

تغییر در روابط دوستانه و اجتماعی

بی‌فرزندگی بر شبکه روابط اجتماعی زنان نیز تأثیر گذاشته و در بسیاری موارد به فاصله‌گیری تدریجی از دوستان دارای فرزند و شکل‌گیری روابط جدید با افراد هم‌نگرش انجامیده است. این تغییرات، بازتابی از ناهم‌زمانی سبک‌های زندگی و اولویت‌ها بوده است. *کم‌کم احساس کردم با بعضی از دوستانم حرف مشترکی ندارم و طبیعی بود که به سمت آدم‌هایی بروم که سبک زندگی مشابه من دارند (مشارکت‌کننده ۱۲).*

برنامه‌ریزی برای سالمندی بدون تکیه بر فرزند

زنان بی‌فرزند ارادی، آینده سالمندی را با تأکید بر استقلال مالی و روابط حمایتی جایگزین تصور کرده‌اند. این نگاه آینده‌نگرانه، بخشی از مسئولیت‌پذیری آنان در قبال انتخاب بی‌فرزندگی بوده است. *از حالا سعی می‌کنم طوری زندگی کنم که در آینده وابسته به فرزند نباشم و برای خودم امنیت ایجاد کنم (مشارکت‌کننده ۱).*

بازتعریف هویت زنانه فراتر از مادری

یافته‌ها نشان می‌دهد که زنان بی‌فرزند، زن بودن را مستقل از نقش مادری معنا می‌کنند و منابع هویت و رضایت خود را در حوزه‌هایی چون کار، روابط، رشد فردی و مشارکت اجتماعی می‌یابند. *من خودم را بدون مادر شدن هم کامل می‌دانم و فکر نمی‌کنم زن بودن حتماً باید با این نقش تعریف شود (مشارکت‌کننده ۸).*

انتخاب بی‌فرزندگی برای پیشگیری از انتقال رنج به نسل بعد

برخی زنان، بی‌فرزندگی را تصمیمی اخلاقی و مسئولانه برای جلوگیری از انتقال رنج‌های روانی یا الگوهای آسیب‌زای خانوادگی به نسل آینده دانسته‌اند. *نمی‌خواستم مشکلاتی که خودم تجربه کرده‌ام یا در خانواده‌ام بوده، دوباره به یک بچه دیگر منتقل شود (مشارکت‌کننده ۱۰).*

بی‌فرزندگی به عنوان پاسخ عقلانی به واقعیت‌های زندگی

برای گروهی از مشارکت‌کنندگان، بی‌فرزندگی حاصل تحلیل منطقی شرایط اقتصادی، شغلی و روانی زندگی بوده است. این تصمیم نه از سر هیجان، بلکه بر پایه سنجش توان‌ها و محدودیت‌های فردی اتخاذ شده است. *وقتی همه چیز را واقع‌بینانه بررسی کردم، دیدم آوردن بچه با شرایط زندگی من سازگار نیست (مشارکت‌کننده ۴).*

احساس آزادی، رشد و رضایت پس از انتخاب بی‌فرزندگی

برخی زنان، بی‌فرزندگی را همراه با احساس آزادی، فرصت‌سازی و بهبود کیفیت رابطه زوجی تجربه کرده‌اند. در روایت آنان، بی‌فرزندگی به معنای فقدان نبوده، بلکه بستری برای رشد و رضایت بیشتر فراهم کرده است. *زندگی بدون فرزند به من این امکان را داده که روی خودم و رابطه‌ام تمرکز کنم و از زندگی‌ام لذت بیشتری ببرم (مشارکت‌کننده ۱۴).*

بحث و نتیجه‌گیری

هدف پژوهش حاضر، واکاوی تجربه زیسته زنان شاغل ایرانی در فرایند تصمیم‌گیری برای بی‌فرزندگی ارادی و تبیین ابعاد روان‌شناختی، رابطه‌ای، اجتماعی و هویتی این انتخاب در بافت فرهنگی ایران بود. برخلاف رویکردهای تقلیل‌گرایانه‌ای که بی‌فرزندگی را صرفاً پیامد عوامل اقتصادی یا فردگرایانه می‌دانند، یافته‌های این پژوهش نشان داد که بی‌فرزندگی ارادی پدیده‌ای چندلایه، زمینه‌مند و عمیقاً مرتبط با تجربه‌های زیسته، روابط معنادار و ساختارهای فرهنگی-اجتماعی است. یکی از یافته‌های اصلی پژوهش نشان داد که تصمیم به بی‌فرزندگی در میان زنان مشارکت‌کننده یا به‌صورت انتخابی پایدار از سال‌های اولیه زندگی شکل گرفته یا حاصل فرایندی تدریجی، بازاندیشانه و تجربه‌محور بوده است که با نتایج پژوهش بگی (۱۴۰۲) و احمدی و همکاران (۲۰۱۹) همسو است که نشان می‌دهند بی‌فرزندگی در ایران اغلب زود هنگام‌تر از جوامع غربی و متأثر از تجربه‌های خانوادگی و نابرابری‌های ساختاری است، نه صرفاً ترجیح سبک زندگی. این یافته با دیدگاه «عاملیت بازاندیشانه» همخوان است که بر نقش فعال فرد

در بازسازی مداوم هویت و تصمیم‌های کلان زندگی تأکید دارد. زنان این پژوهش، چه در قالب ثبات تصمیم و چه در مسیر تحول تدریجی، بی‌فرزندگی را نتیجه ارزیابی مداوم تجربه‌های خانوادگی، شرایط روانی و چشم‌انداز آینده خود توصیف کرده‌اند.

در سطح روابط زوجی، یافته‌ها نشان داد که کیفیت رابطه و میزان همسویی نگرشی زوجین نقش تعیین‌کننده‌ای در تجربه روانی بی‌فرزندگی دارد. این یافته با نتایج باقری‌خام و همکاران (۱۴۰۳) همخوان است و نشان می‌دهد که کیفیت زندگی زناشویی بیش از داشتن یا نداشتن فرزند، به توافق ارزشی و گفت‌وگوی زوجی وابسته است. در عین حال، فشار خانواده‌های گسترده در بافت ایران، این توافق را شکننده‌تر می‌سازد. این نتیجه را می‌توان با نظریه تعارض نقش تبیین کرد؛ جایی که ناهمخوانی انتظارات مرتبط با نقش‌های زناشویی، به تنش عاطفی و تهدید انسجام رابطه می‌انجامد. داده‌های پژوهش حاضر نشان می‌دهد که در موارد توافق زوجی، بی‌فرزندگی نه تنها موجب تضعیف رابطه نشده، بلکه به افزایش صمیمیت، امنیت روانی و رضایت زناشویی منجر شده است.

یافته‌های پژوهش به‌روشنی نشان داد که زنان بی‌فرزند ارادی با فشار اجتماعی، قضاوت و برچسب‌زنی گسترده مواجه‌اند. این یافته با نتایج جمشیدی‌منش و همکاران (۲۰۲۵) و طوری و همکاران (۲۰۲۳) همسو است و نشان می‌دهد که زنان بی‌فرزند ارادی بیش از زنان نابارور، با قضاوت اخلاقی و انگ «انتخاب نادرست» مواجه می‌شوند. این تجربه را می‌توان در چارچوب نظریه «برچسب‌زنی اجتماعی» تحلیل کرد که خروج از هنجارهای مسلط را منجر به طرد نمادین و بی‌اعتباری اجتماعی می‌داند. مادری در جامعه ایران نه یک انتخاب، بلکه یک انتظار هنجاری تلقی می‌شود و بی‌فرزندگی، به‌ویژه زمانی که ارادی باشد، به عنوان انحراف از مسیر «زن ایده‌آل» بازنمایی می‌شود. در سطح خانواده، یافته‌ها نشان داد که هم خانواده خاستگاه و هم خانواده همسر نقش مهمی در تشدید یا تعدیل فشار روانی زنان دارند. این یافته با نتایج افشانی و همکاران (۲۰۲۲) و فروتن و بیژنی (۱۴۰۰) همخوان است و نشان می‌دهد که پذیرش تصمیم بی‌فرزندگی اغلب تدریجی، مشروط و پرتنش است و نیازمند ثبات تصمیم و بازتعریف مرزهای خانوادگی است. از منظر نظری، رویکرد نظام‌های خانواده توضیح می‌دهد که خروج یک عضو از نقش‌های تثبیت‌شده، تعادل سیستم خانواده را به چالش می‌کشد و واکنش‌های کنترلی را برمی‌انگیزد.

یکی دیگر از یافته‌های مهم پژوهش، بازتعریف هویت زنانه در غیاب نقش مادری بود. زنان مشارکت‌کننده، زنانگی را مفهومی چندبعدی و مستقل از مادری تعریف کرده‌اند. این یافته با دیدگاه ساخت‌گرایانه جنسیت همخوان است که نقش‌های جنسیتی را بر ساخته‌های فرهنگی می‌داند، نه الزام‌های زیستی. این بازتعریف هویت با یافته‌های اولاده-ماتو و همکاران (۲۰۲۴) و ژانگ و ژو (۲۰۲۴) همسو است که نشان می‌دهند تحصیلات و اشتغال، نگرش‌های برابرخواهانه جنسیتی را تقویت می‌کند. در بافت ایران، این بازتعریف اغلب با هزینه اجتماعی همراه است، اما هم‌زمان نشانه‌ای از تحول تدریجی گفتمان زنانگی به شمار می‌رود.

یافته‌ها همچنین نشان داد که بی‌فرزندگی ارادی پیامدهای دوگانه‌ای دارد؛ از یک سو با احساس آزادی، رشد فردی، تمرکز شغلی و رضایت همراه است و از سوی دیگر می‌تواند به تجربه تنهایی، فشار روانی و فرسودگی هیجانی منجر شود. این دوگانگی با نظریه خودتعیین‌گری قابل تبیین است که تحقق خودآیینی را شرط بهزیستی می‌داند، اما نقش حمایت اجتماعی را در پایداری آن برجسته می‌کند. این یافته با نتایج استان‌هکی و همکاران (۲۰۲۰) و بوریم‌نژاد و همکاران (۲۰۲۴) همسو است و نشان می‌دهد که تجربه بی‌فرزندگی به شدت وابسته به کیفیت شبکه‌های حمایتی است؛ شبکه‌هایی که در جامعه ایران هنوز ضعیف و ناکافی‌اند. در مجموع، نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که بی‌فرزندگی ارادی در میان زنان شاغل ایرانی نه نشانه انحراف، خودخواهی یا اختلال روانی، بلکه کنشی آگاهانه، زمینه‌مند و هویتی است که در تلاقی عاملیت فردی، روابط زوجی، ساختارهای خانوادگی و هنجارهای فرهنگی شکل می‌گیرد. این یافته‌ها بر ضرورت بازنگری در سیاست‌های فرهنگی و جمعیتی، آموزش مشاوران خانواده و گفتمان‌های رسانه‌ای پیرامون مادری و زنانگی تأکید می‌کند. احترام به تنوع تصمیمات تولیدمثلی و به رسمیت شناختن تجربه زیسته زنان، می‌تواند گامی مؤثر در کاهش فشار روانی، افزایش سلامت روان و تقویت انسجام اجتماعی باشد.

به دلیل ماهیت کیفی و پدیدارشناسانه پژوهش، نتایج آن واجد تعمیم‌پذیری آماری به کل جامعه زنان شاغل ایران نیست و هدف اصلی، دستیابی به فهمی عمیق و زمینه‌مند از تجربه مشارکت‌کنندگان بوده است. افزون بر این، همگنی نسبی نمونه از نظر موقعیت اجتماعی-فرهنگی، شامل زنان تحصیل‌کرده، شاغل و عمدتاً متعلق به طبقه متوسط شهری و ساکن

منابع

- افشانی، سیدعلیرضا؛ ابویی، آزاده و روحانی، علی (۱۴۰۱). تجربه زیسته زنان نابارور از مسئله بی‌فرزندگی. *زن در توسعه و سیاست*. ۲۰(۱۰)، ۲۱-۱. doi: 10.22059/jwdp.2021.327319.1008049
- باقری خام، بیتا؛ صادقی، احمد و ایمانیان اردبیلی، مسعود (۱۴۰۳). پژوهش تطبیقی و ارائه مدل بومی دلایل پایداری زندگی زناشویی زوجین دارای فرزند و بدون فرزند (مورد مطالعه: شهر مشهد). *مطالعات فرهنگی-اجتماعی*، ۲(۴۷)، ۹-۴۸. doi: 10.22034/fakh.2025.499669.1708
- بگی، میلاد. (۱۴۰۲). شیوع، علل و پیامدهای بی‌فرزندگی در ایران و جهان: یک مرور نظام‌مند. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*. ۱۸(۳۵)، ۹۷-۱۴۸. DOI:10.22034/jpai.2023.2004173.1292
- پوراکبران، الهه و امین یزدی، سیدامیر (۱۳۹۴). بررسی عملکرد جنسی و رضایت مندی زناشویی در زنان با و بدون سابقه ی زایمان. *مجله اصول و بهداشت روانی*، ۱۷(۴)، ۲۰۸-۲۰۲. doi: 10.22038/jfmh.2015.4581
- درگاه ملی آمار ایران. (۱۴۰۱). *نرخ باروری و شاخص‌های جمعیتی کشور بر اساس سرشماری و طرح‌های آماری*. <https://www.amar.org.ir>
- فروتن، یعقوب و بیژنی، حمیدرضا (۱۴۰۰). بی‌فرزندگی در ایران: یافته‌ها و راهکارها. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۶(۳۲)، ۲۰۳-۱۷۷. doi: 10.22034/jpai.2022.535805.1192

شهرهای بزرگ، موجب می‌شود که تجربه زیسته گروه‌هایی مانند زنان روستایی، زنان دارای مشاغل غیررسمی یا روزمزد و نیز اقلیت‌های فرهنگی و مذهبی در این پژوهش بازتاب نیابد. همچنین، حساسیت اجتماعی موضوع بی‌فرزندگی در بافت فرهنگی ایران ممکن است بر میزان و شیوه بیان برخی تجربه‌ها اثر گذاشته باشد؛ هرچند پژوهشگر با ایجاد فضای امن، تضمین محرمانگی، تکرار مصاحبه‌ها و بهره‌گیری از بازیابی مشارکت‌کنندگان و ناظر مستقل، در جهت افزایش اعتبار و اصالت داده‌ها گام برداشته است. بر پایه یافته‌های پژوهش، پیشنهاد می‌شود مطالعات آینده با بهره‌گیری از رویکردهای کمی و ترکیبی، به آزمون آماری مضامین استخراج‌شده در نمونه‌های بزرگ‌تر پردازند و نیز پژوهش‌های مقایسه‌ای میان زنان با موقعیت‌های شغلی، خانوادگی و بافت‌های اجتماعی متنوع انجام شود تا تصویری جامع‌تر از پدیده بی‌فرزندگی ارائه گردد. در سطح کاربردی، نتایج مطالعه بر ضرورت بازنگری سیاست‌های سازمانی و منابع انسانی تأکید دارد؛ به گونه‌ای که به جای تمرکز صرف بر وضعیت تأهل یا فرزندآوری، تنوع سبک‌های زندگی، نیازهای واقعی کارکنان و ارتقای آگاهی مدیران نسبت به تنوع هویتی مدنظر قرار گیرد، امری که می‌تواند به افزایش عدالت سازمانی و حمایت مؤثرتر از زنان با انتخاب‌های متفاوت زندگی منجر شود.

ملاحظات اخلاقی

ملاحظات اخلاقی به همراه نمونه و کاملاً همخوان با ملاحظات

اخلاقی لاتین

پیروی از اصول اخلاق پژوهش: این مقاله برگرفته از رساله دکتری نویسنده اول در رشته مشاوره دانشگاه خوارزمی است. به جهت حفظ رعایت اصول اخلاقی در این پژوهش سعی شد تا جمع‌آوری اطلاعات پس از جلب رضایت شرکت‌کنندگان انجام شود. همچنین به شرکت‌کنندگان درباره رازداری در حفظ اطلاعات شخصی و ارائه نتایج بدون قید نام و مشخصات شناسنامه افراد، اطمینان داده شد.

حامی مالی: این پژوهش در قالب رساله دکتری و بدون حمایت مالی می‌باشد.

نقش هر یک از نویسندگان: این مقاله از رساله دکتری نویسنده اول و به راهنمایی نویسنده دوم و مشاوره نویسنده سوم استخراج شده است.

تضاد منافع: نویسندگان همچنین اعلام می‌دارند که در نتایج این پژوهش هیچ گونه تضاد منفعی وجود ندارد.

تشکر و قدردانی: بدین وسیله از مشارکت کنندگانی که در این پژوهش شرکت کردند، تشکر و قدردانی می‌گردد.

References

- Afshani, S., Abooei, A., & Ruhani, A. (2022). Lived experience of infertile women of their infertility issue. *Woman in Development & Politics*, 20(1), 1-21. doi: 10.22059/jwdp.2021.327319.1008049 (in persian).
- Ahmadi, S. E., Rafiey, H., Sajjadi, H., & Nosratinejad, F. (2019). Explanatory model of voluntary childlessness among Iranian couples in Tehran: A grounded theory approach. *Iranian Journal of Medical Sciences*, 44(6), 449. <https://doi.org/10.30476/ijms.2019.44964>
- Bagi, M. (2023). Prevalence, reasons and consequences of childlessness in the world and Iran: a systematic review. *Journal of Population Association of Iran*, 18(35), 97-148. DOI:10.22034/jpai.2023.2004173.1292 (in persian).
- Bagheri Kham, B., Sadeghi, A., & Imanian Ardabili, M. (2024). A comparative study and development of an indigenous model of marital stability among couples with and without children: A case study of Mashhad. *Journal of Cultural and Social Studies*, 2(47), 9-48. <https://doi.org/10.22034/fakh.2025.499669.1708> (in persian).
- Behboudi-Gandevani, S., Farahani, F. K., & Jasper, M. (2015). The perspectives of Iranian women on delayed childbearing: A qualitative study. *Journal of Nursing Research*, 23(4), 313-321. DOI: 10.1097/JNR.0000000000000084
- Borimnejad, L., Bazzazian, S., Barkhordari, F., & Rezaiee, N. (2024). Reasons for intending to childlessness in couples aged 30-45 years: A qualitative study: childlessness in couples. *International Journal of Applied Behavioral Sciences*, 11(2), 21-30. DOI:10.22037/ijabs.v11i1.45389
- Foroutan, Y., & Bijani, H. R. (2021). Childlessness in Iran: Findings and policy implications. *Letter of the Iranian Population Studies Association*, 16(32), 177-203. <https://doi.org/10.22034/jpai.2022.535805.1192> (in persian).
- Galsanjigmed, E., & Sekiguchi, T. (2023). Challenges women experience in leadership careers: An integrative review. *Merits*, 3(2), 366-389. <https://doi.org/10.3390/merits3020021>
- Gouni, O., Jarašiūnaitė-Fedosejeva, G., Kömürçü Akik, B., Holopainen, A., & Calleja-Agius, J. (2022). Childlessness: concept analysis. *International journal of environmental research and public health*, 19(3), 1464. doi: 10.3390/ijerph19031464
- Höglund, B., & Hildingsson, I. (2023). Why and when choosing child-free life in Sweden? Reasons, influencing factors and personal and societal factors: Individual interviews during 2020-2021. *Sexual & Reproductive Healthcare*, 35, Article 100809. <https://doi.org/10.1016/j.srhc.2022.100809>
- Jamshidimanesh, M., Amirkhalili, E., & Bolghanabadi, N. (2025). The Association Between Stigma with Women's Demographic and Obstetrical Characteristics in the Infertility Clinic: A Cross-Sectional Study. *Journal of Nursing and Midwifery Sciences*, 12(12). <https://doi.org/10.5812/jnms-158177>
- McMahon, M., Patton, W., & Watson, M. (2015). My system of career influences. In *Career assessment: Qualitative approaches* (pp. 169-177). Rotterdam: SensePublishers. DOI: 10.1007/978-94-6300-034-5_20
- Nejhaddadgar, N., Mardi, A., & Zare, M. (2025). The impact of new population policies on women's reproductive health pattern in Ardabil, Iran: a comparative cross-sectional study. *Frontiers in Reproductive Health*, 7, 1520027. DOI: 10.3389/frph.2025.1520027
- Olalde-Mathieu, V. E., Licea-Haquet, G. L., & Reyes-Aguilar, A. (2024). Motherhood beliefs across sex, age, education and parenthood. *Social Sciences & Humanities Open*, 9, 100783. <https://doi.org/10.1016/j.ssaho.2023.100783>
- Pourakbaran, E., & Amin Yazdi, S. A. (2015). Sexual functioning and marital satisfaction in women with and without a history of childbirth. *Journal of*

- Fundamentals and Mental Health*, 17(4), 202–208.
<https://doi.org/10.22038/jfmh.2015.4581> (in persian).
- Rojas Betancur, H. M., Quirama, A. H., & Rubio, C. R. (2023). Voluntary childlessness in a society reluctant to change. *Sociology Compass*, 17(2), e13040. DOI: [10.1111/soc4.13040](https://doi.org/10.1111/soc4.13040)
- Safdari-Dehcheshmeh, F., Noroozi, M., Taleghani, F., & Memar, S. (2023). Factors influencing the delay in childbearing: A narrative review. *Iranian journal of nursing and midwifery research*, 28(1), 10-19. doi: [10.4103/ijnmr.ijnmr_65_22](https://doi.org/10.4103/ijnmr.ijnmr_65_22)
- Saunders, M. N. K., Lewis, P., & Thornhill, A. (2023). *Research methods for business students* (9th ed.). Pearson Education.
- Shapiro, G. (2014). Voluntary childlessness: A critical review of the literature. *Studies in the Maternal*, 6(1). DOI: [10.16995/sim.9](https://doi.org/10.16995/sim.9)
- Statistical Center of Iran. (2022). *Fertility rates and national demographic indicators based on census and statistical surveys*. <https://www.amar.org.ir> (in persian).
- Stahnke, B., Blackstone, A., & Howard, H. (2020). Lived experiences and life satisfaction of childfree women in late life. *The Family Journal*, 28(2), 159-167. DOI: [10.1177/1066480720911611](https://doi.org/10.1177/1066480720911611)
- Szalma, I., Heers, M., & Tanturri, M. L. (2025). Measuring attitudes towards voluntary childlessness: Indicators in European comparative surveys. *PloS one*, 20(3), e0319081. DOI: [10.1371/journal.pone.0319081](https://doi.org/10.1371/journal.pone.0319081)
- Tori, N. A., Sharif-Nia, H., Ghaffari, F., Behmanesh, F., & Pourreza, A. (2023). Effective factors on voluntary childlessness and one-child tendency from couples' perspective: Compulsory childlessness or child-avoidance?. *Caspian journal of internal medicine*, 14(4), 656. doi: [10.22088/cjim.14.4.656](https://doi.org/10.22088/cjim.14.4.656)
- Zareipour, M., Hosseinzadeh, F., Soheili, A., & Mokhtari, L. (2025). The Viewpoints of Iranian Couples About Childbearing: An Exploratory Qualitative Study. *Journal of Research and Health*, 15(2), 207-216. doi: [10.32598/JRH.15.2.2479.1](https://doi.org/10.32598/JRH.15.2.2479.1)
- Zhang, L., & Zhu, J. (2024). Can higher education improve egalitarian gender role attitudes? Evidence from China. *China Economic Review*, 88, 102311. <https://doi.org/10.1016/j.chieco.2024.102311>